

Prof. dr hab. inż. Barbara Walna

Jezioro, 15.07.2014 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Ewy Marii Ryłko

1. Przedmiot recenzji

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska mgr Ewy Marii Ryłko *"Badanie mobilności i biodostępności pierwiastków metalicznych w glebach"* wykonana w Instytucie Ochrony Środowiska i Zdrowia Człowieka, Wydziału Chemii Uniwersytetu Gdańskiego, pod kierownictwem Pana prof. dr hab. inż. Tadeusza Ossowskiego.

2. Uwagi wstępne

Rozprawa doktorska Pani mgr Ewy Marii Ryłko podejmuje temat niezwykle ważny oraz budzący duże zainteresowanie, związany z zanieczyszczeniem środowiska kadmem, ołowiem, miedzią, chromem, cynkiem, niklem a także żelazem i manganem. Przeprowadzone badania zmierzały do określenia zawartości tych metali w glebach ogródków działkowych Trójmiasta, ich mobilności i biodostępności. Problematyka zrealizowanych badań opisana w niniejszej pracy jest bardzo aktualna i stanowi niezmiernie ważny dział badań chemii środowiska.

skrytka pocztowa 40, 62-050 Mosina
NIP 777-00-06-350, REGON 000001293
tel. +48 61 8132 711, fax +48 61 8197 404
jeziory@amu.edu.pl

www.amu.edu.pl/jeziory

Wpłynęło dn. 23.07.2014
L.dz. 8010-WCH/IP-1030/2014

3. Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

Tematyka pracy doktorskiej, ze względu na różnorodność zjawisk i procesów towarzyszących depozycji zanieczyszczeń, ich migracji w glebie, zmiany form chemicznych i w końcu przejście do komórek roślinnych, wskazuje na złożoność rozpatrywanych zagadnień. Wymaga tym samym znajomości najnowszych osiągnięć z zakresu chemii gleby, a także wysokich umiejętności analitycznych. Prace o takiej tematyce musi charakteryzować interdyscyplinarne podejście do rozwiązywanych problemów, a więc korzystanie z pokrewnych gałęzi wiedzy.

Recenzowana praca składa się z 8. rozdziałów zajmujących 101 stron w tym tekst, 25 rysunków i 10 tabel, a także ze 120 pozycji cytowanej literatury oraz 9 załączników, które na 41 stronach zawierają tabele z wynikami.

We wstępie przedstawiono zarys problematyki badań oraz określono cele rozprawy. Głównym celem pracy było określenie mobilności i biodostępności badanych metali w glebach w oparciu o ekstrakcję jednoetapową, a także ekstrakcję sekwencyjną. Drugim istotnym celem było poznanie biodostępności i bioakumulacji metali w roślinach uprawianych na tych glebach. Trzecim bardzo ważnym elementem było określenie kinetyki ekstrakcji metali w różnych warunkach w celu znalezienia prostej, szybkiej i ekonomicznej metody oznaczania form biodostępnych pierwiastków śladowych.

Realizacja wymienionych wyżej zadań wymagała szczegółowego rozpoznania piśmiennictwa. Doktorantka korzystała głównie z bogatej możliwości polskiej literatury, uwzględniając także fundamentalne prace anglojęzyczne. Wydaje się jednak, że cytowania przytoczone przez Autorkę wymagają pewnej korekty. Dotyczyć powinny one głównych pozycji związanych z omawianym zagadnieniem, wymagają dodania brakujących pozycji oraz rezygnacji z cytowania w przypadku zagadnień ogólnie znanych. Szczegółowe wskazówki przekazałam Doktorantce. Przy okazji należy wspomnieć o spisie literatury, gdzie znaleźć można sporo błędów edytorskich. Zauważone usterki załączam.

Część literaturowa pracy zawarta jest w czterech rozdziałach, w których kolejno Doktorantka omawia środowisko glebowe, charakterystykę analizowanych pierwiastków metalicznych, ich wpływ na zdrowie oraz kluczowe dla pracy zagadnienie – metody

określenia form metali oraz ich związków z mobilnością. Przegląd literatury jest wystarczający, napisany zwięźle i wskazuje na dobrą znajomość podjętej tematyki.

W kolejnym rozdziale mgr Ewa Maria Ryłko podaje lokalizację dziewięciu kompleksów działkowych z których pobrano 78 próbek gleb, a odwołanie do załącznika 1 pozwala zapoznać się z gatunkami oraz częściami analizowanych roślin. Rozdział ten można by uzupełnić o współrzędne stanowisk pobierania próbek w celu powtórzenia w przyszłości podobnych badań.

Bardzo istotną część metodyki badań stanowi szczegółowy opis procedury prowadzenia ekstrakcji sekwencyjnej, gdyż każdy z parametrów odrywa tu ważną rolę. Autorka przedstawiła jasny obraz wszystkich etapów prac laboratoryjnych, związanych z ekstrakcją odczynnikami o różnych stężeniach, odpowiednie proporcje gleby i ekstrahentów, czas trwania i temperaturę, jak i szczegóły analityczne. Z opisu metodycznego i załączonych tabel wynika duży nakład pracy i sumienność w prowadzeniu zarówno prac analitycznych zmierzających do określenia poziomu zanieczyszczeń, jak i przy badaniach kinetyki przebiegu reakcji.

Rezultaty i dyskusję uzyskanych wyników Autorka rozpoczęła od omówienia wybranych cech fizyczno-chemicznych gleb. Uwzględniła pH, zawartość materii organicznej oraz pojemność wymienną. Autorka wskazała także trudności związane z indywidualnym użytkowaniem działek (różne nawożenie), co prowadzi do dużej zmienności cech gleby, np. w wartościach zawartości materii organicznej, czy pojemności sorpcyjnej, komplikując wyciąganie ogólnych wniosków. Kluczowy dla przebiegu uwalniania metali parametr pH wskazywał na obojętny i lekko zasadowy odczyn gleb.

Wyniki tzw. pseudo-całkowitej zawartości wszystkich analizowanych metali Autorka odnosi do wartości określonych w Rozporządzeniu Ministra Środowiska oraz do skali zanieczyszczenia podawanych przez Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa (IUNG) w Puławach uzyskując w ten sposób obraz poziomu zanieczyszczenia każdej próbki gleby każdym z metali. Bardzo istotnym elementem prowadzonych badań jest porównanie zawartości metali w poszczególnych frakcjach ekstrakcji sekwencyjnej. Daje to możliwość oceny i porównania zarówno stężeń metalu w każdej z frakcji, jak i ocenę udziału form mobilnych będących sumą frakcji wymiennej, związanej z tlenkami Fe/Mn oraz frakcji

organicznej. Omówieniu każdego z badanych metali towarzyszą wykresy umożliwiające łatwe wyodrębnienie przypadków o znacznej zawartości metalu lub odbiegających od przeciętnego rozkładu udziału czterech określanych frakcji. Omówienie wyników prowadzone jest kompetentnie i interesująco. W każdym wypadku określono także współczynnik biodostępności (BAF bioavailability factor), który obrazuje iloraz stężenia sumarycznego form biodostępnych uzyskanych przy pomocy ekstrakcji sekwencyjnej (FI + FII + FIII) i stężenia pseudo-całkowitego. Im wyższa wartość tego współczynnika tym potencjalnie mobilny i biodostępny jest dany pierwiastek. Uzyskane wyniki wskazują na bardzo duże zróżnicowanie tego parametru

Doktorantka równolegle prowadzi ocenę poprawności oznaczania zawartości pseudo-całkowitej, jak i analizę wieloetapowej ekstrakcji sekwencyjnej przy pomocy certyfikowanych materiałów odniesienia stosując takie same warunki doświadczalne jak w przypadku badanych gleb. Uzyskane wyniki nie różniły się statystycznie od wartości certyfikowanych, co wskazuje na poprawność stosowanych procedur i dobrą jakość badań.

Bardzo istotną i interesującą częścią badań Doktorantki jest analiza wyników całkowitej zawartości metali w roślinach. Uzyskane wyniki wskazują na brak zależności od gatunku rośliny i mieszczą się w bardzo szerokich przedziałach. Tutaj również wykonano równoległe badania certyfikowanego materiału odniesienia, które potwierdziły poprawność stosowanych procedur i dobrą jakość badań. Uzyskane dane posłużyły Doktorantce do obliczenia współczynnika bioakumulacji, który jest ilorazem zawartości metalu w roślinie i glebie. Okazało się, że te z warzyw których częścią jadalną są liście najsilniej gromadzą metale. Natomiast te warzywa, których częścią jadalną są owoce charakteryzują się zwykle niewielkimi wartościami współczynnika akumulacji

W kolejnym rozdziale recenzowanej pracy Doktorantka opisuje eksperyment polegający na porównaniu wyników ekstrakcji jednoetapowej oraz sumarycznej wartości form biodostępnych (FI + FII + FIII) uzyskanych w ekstrakcji sekwencyjnej. Zbadano efektywność ekstrakcji przy pomocy: roztworów dwóch soli kompleksujących - amonowej i sodowej kwasu etylenodiaminotetraoctowego, kwasów – nieorganicznego (0,5 M HCl) i organicznego (0,43 M kwasu octowego) w różnych proporcjach, oraz roztworu soli nieorganicznej (0.01 M CaCl₂). Umożliwiło to, dla każdego z analizowanych metali, wskazanie jednego ekstrahenta,

którego użycie zapewnia wyniki najbardziej zbliżone do wyników zawartości form biodostępnych uzyskanych w ekstrakcji wieloetapowej. Wyniki tych badań przedstawiono w postaci tabeli jako udział procentowy, co bardzo ułatwiło interpretację wyników.

W dalszej części pracy opisano kinetykę wymywania metali z analizowanych gleb. Eksperymenty te zmierzały do optymalizacji warunków ekstrakcji poprzez zmianę stężenia roztworów etylenodiaminotetraoctanu amonu oraz kwasu chlorowodorowego, stosunków gleby do ekstrahenta, a także czasu prowadzenia ekstrakcji. Eksperymenty te prowadzono na 7 glebach o zróżnicowanej zawartości materii organicznej, pH i pojemności wymiennej. Załączone do opisu tych eksperymentów rysunki obrazujące efektywność ługowania każdego z badanych metali w odniesieniu form biodostępnych uzyskanych przy pomocy ekstrakcji sekwencyjnej doskonale obrazują decydujący wpływ cech badanej gleby na uzyskane wyniki. Równocześnie niekiedy zauważyć można znikomy wpływ czasu ekstrakcji czy rodzaju ekstrahenta. Z punktu widzenia recenzenta wydaje się celowe uzupełnienie tego rozdziału o tabelę w której wskazano by optymalny dla danego metalu ekstrahent.

Podsumowanie i wyniki stanowią ostatni rozdział pracy doktorskiej. Autorka podzieliła go na trzy podrozdziały, w których omówiła jakość gleb biorąc pod uwagę zawartość metali potencjalnie toksycznych w glebie i w roślinach oraz sformułowała wskazówki dotyczące wyboru ekstrahenta.

Można stwierdzić, że Doktorantka wykonując ogromną pracę eksperymentalną odpowiedziała na zadane pytania podbudowując wykonane eksperymenty rzetelną wiedzą. Przebieg i charakter eksperymentów został dobrze zaplanowany i wykonany. Doktorantka wykazała, że pomimo położenia ogródków działkowych w pobliżu ciągów komunikacyjnych i niejednokrotnie w sercu aglomeracji miejskiej, zawartość badanych metali potencjalnie toksycznych jest niska. W większości analizowanych gleb nie odnotowano przekroczenia dopuszczalnej zawartości dla gleb uprawnych. Podobnie, stosując kryteria do oceny stopnia zanieczyszczenia gleb przyjęte przez Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa Doktorantka stwierdziła w większości przypadków ich naturalną zawartość. Z punktu widzenia ochrony zdrowia wydaje się jednak bardzo istotne wskazanie przez Doktorantkę tych próbek i lokalizacji, w których zawartość nawet jednego z badanych metali przekraczała dopuszczalne normy. Doktorantka wskazała te miejsca dokładnie opisując istniejące

zagrożenia. W podsumowaniu wyników także w sposób zwarty podano współczynniki bioakumulacji dla poszczególnych metali, gatunków i części roślin. W ostatniej części podsumowania Doktorantka stwierdziła, że ekstrakcja roztworem etylenodiaminotetraoctanu amonu może być dobrą i alternatywną metodą wskazania zawartości potencjalnie biodostępnych metali w glebach.

Podsumowując niniejszą recenzją stwierdzam, że najbardziej interesujące i znaczące dla nauki osiągnięcia Autorki recenzowanej rozprawy to bardzo wnikliwe i kompleksowe podejście do wykonanych badań, umiejętne prowadzenie dyskusji, a także zastosowanie walidacji uzyskanych wyników. Doktorantka wykazała się bardzo dobrą znajomością warsztatu badań oraz znajomością literatury przedmiotu. Praca zredagowana jest dobrze, tabele i wykresy ułatwiają ogarnięcie dużej ilości uzyskanych wyników.

Dodatkowo należy podkreślić Jej bogaty, jak na krótki okres pracy naukowej, dorobek naukowy w postaci 9 publikacji (w tym dwie w Polish Journal of Environmental Studies) oraz trzy przygotowane do druku, a także bardzo aktywny udział w konferencjach naukowych na których Doktorantka 26 razy była współautorka komunikatów naukowych.

4. Wniosek końcowy

Pani mgr Ewa Maria Ryłko wykonała dobrą, obszerną, kompleksową pracę naukową o charakterze eksperymentalno - laboratoryjnym. Opiniowana praca stanowi Jej samodzielny, znaczący dorobek naukowy i świadczy o dobrym opanowaniu problematyki badań. Rozprawa ma charakter badań nowatorskich i kompleksowych w zakresie podjętej problematyki, a otrzymane wyniki na pewno będą wykorzystywane w dalszych badaniach.

Dlatego stwierdzam, że praca "*Badanie mobilności i biodostępności pierwiastków metalicznych w glebach*" spełnia wymogi formalne i merytoryczne stawiane przez *Ustawę o tytule naukowym i stopniach naukowych* i wnoszę do Wysokiej Rady Wydziału Chemii Uniwersytetu Gdańskiego o dopuszczenie mgr Ewy Maria Ryłko do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

